

פחד יצחק

בראשית פרק לא

5 (מב) לולִי אֶלְהִי אֲבִי אֱלֹקֵי אַבְרָהָם וַיַּסְדֵּד יְהוָה לִי כִּי עָתָה רִיגַם שְׁלַחְתִּנִּי אֶת־עַבְדִּי וְאֶת־יָגִיעַ כְּפִי רָאָה אֶלְהִים וַיִּזְכֵּן אִמְשׁ:

תיקוני זוהר תקונא תלתין ותלת דף עז עמוד א

10 "...מסטרא דשמאלא דא אתקריאת יראה פחד יצחק דמסטרא דימינא אהבי"ה אתקרי

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד ב

15 אמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) ואשה אחת מנשי בני הנביאים

ארבעה נקראו ירא אלקים, ואלה הן אברהם ויוסף ועובדיה ואיוב.

שמות פרק א

20 (טז) וַיֹּאמֶר בְּיַדְכֶם אֶת־הַעֲבָדוֹת וּרְאִיתֶם עַל־הַאֲבָגִים אִם־בֶּן־הוא וְהַמִּתֵּן אֵלָיו וְאִם־בֵּת־הוא וְנִיחָה: (יז) וּתִרְאֶן הַמִּילֵדֹת אֶת־הָאֱלֹקִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהִים מִלֶּךְ מִצְרַיִם וְתִשְׂיֶן אֶת־הַלְלִים:

מלכים א פרק יח

25 (ג) וַיִּקְרָא אַחֲזָב אֶל־עַבְדְּיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת וְעַבְדְּיָהוּ הָיָה יָרָא אֶת־ד' מֵאֵד: (ד) וַיְהִי בַּהֲכָרִית אֵיזָבֵל אֶת נְבִיאֵי ד' וַיִּקַּח עַבְדְּיָהוּ מֵאֵה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם מְשִׁימִים אִישׁ בְּמַעְרָה וְכָל־כֶּלֶם לָהֶם וְנָמִים:

בראשית פרק מב

30 ((יז) וַיֹּצִיף אֹתָם אֶל־מִשְׁמַר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (יח) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יוֹסֵף בְּיָוֶם הַשְּׁלִישִׁי זָאת עָשׂוּ וְחִי: אֶת־ הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרָא: (יט) אִם־כִּנְיָם אֹתָם אֲחִיקָם אֶחָד וַיִּסָּר בְּבֵית מִשְׁמָרְכָם וְאֹתָם לָנוּ הַבְּיָא שְׁבָר רַעְבּוֹן בְּתִיכֶם: (כ) וְאֶת־אֲחִיקָם הִקְטַן תְּבָיִאוּ אֵלַי וַיֹּאמְרוּ דַּבְרֵיכֶם וְלֹא תִמְוֹתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן:

איוב פרק א

35 (ז) וַיֹּאמֶר ד' אֶל־הַשָּׁטָן מֵאֵין תְּבֵא וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת־ד' וַיֹּאמֶר מִשׁוֹט בְּאָרֶץ וְהַתְּהַלֵּךְ בָּהּ: (ח) וַיֹּאמֶר ד' אֶל־הַשָּׁטָן הַשְׂמַת לְבַבְךָ עַל־עַבְדִּי אֵיבֹב כִּי אֵין כְּמֵהוּ בְּאָרֶץ אִישׁ קָם וַיִּשָּׁר יָרָא אֱלֹקִים וְסָר מֵרַע: (ט) וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת־ד' וַיֹּאמֶר הַחֲנֹם יָרָא אֵיבֹב אֱלֹקִים: (י)

40 הֲלֹא־את אֶתְהָ שָׁכַת בַּעֲדוֹ וּבַעֲד־בֵּיתוֹ וּבַעֲד־קַל־אֲשֶׁר־לּוֹ מִסָּבִיב מַעֲשֵׂה: דִּיּוֹ בְרָכַת וּמִקְנָהוּ: פְּרָץ בְּאָרֶץ: (יא) וְאוֹלָם שְׁלַח־נָא יְדָךְ וְגַע בְּכָל־אֲשֶׁר־לּוֹ אִם־לֹא עַל־פְּנֵיךָ וּבְרַכָּךְ:

בראשית פרק כב

45 (יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מֶלֶאךָ ד' מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הַגִּבִּי: (יב) וַיֹּאמֶר אֶל־תִּשְׁלַח יְדָךְ אֶל־הַנְּעִר וְאֶל־תַּעֲשֵׂה לּוֹ מֵאוֹמֶה כִּיּוֹ עָתָה יִדְעָתִי כִּי־יָרָא אֱלֹקִים אֶתְהָ וְלֹא חִשְׁקַת אֶת־בְּנֵךְ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:

שיחות הרב צבי יהודה על התורה / חיי שרה / סדרה א - תשל"ז / 4.יצחק - נפעלות

50 לעומת פעילות עצומה נשגבה זו - איזו פעילות אחנו מוצאים אצל יצחק אבינו? בקושי כמה פסוקים: הבררות שחפר, ו"ויזרע... וימצא... מאה שערים". אי אפשר להשוותה לפעילות של אביו. אין שום דמיון. יצחק אבינו אינו פעיל. הוא נפעל! בפרשה שלנו - שידוכו מסודר על-ידי אביו והשמש הנאמן. גם בענין הברכות ליעקב ועשו הוא נפעל. נפעל עד כדי עקידתו, שהיא שיא הנפעלות. איזה קונטרסט (=ניגוד) עצום לעומת אביו המלא גבורה וענקיות של פעילות! אברהם אבינו הוא פעיל נפלא, אבל יצחק אבינו... - מה ענינו בחיים: ענינו להיות נפעל ונדחף!

לכאורה לאדם פעיל, העושה גדולות, הפועל בתורה ובגמילות חסדים והמגלה את כוחותיו הרוחניים והמעשיים, יש יותר חשיבות. נפעלות אינה כל-כך שבח לציון על ערכו של אדם.

55 אבל, צריך לברר איזו מין נפעלות היא זו, ועל-ידי מה האדם נפעל ונדחף. יש מצב קטנוני שאדם נפעל על-ידי אדם אחר - אדם ששולט עליו. יש נפעלות מגונה ביותר שהיא הנפעלות על-ידי היצר-הרע. אדם נפעל כזה הוא עבד, ועל כך אנו מברכים כל בוקר: "שלא עשני עבד". שאיפת האדם היא להיות חופשי ולא עבד. אידיאל האדם הנפעל אינו חירות וגדלות עצמית - הוא אינו פועל מאהבה. חולשה כזו של נפעלות מתגלה במצבים שונים אנושיים וחברתיים.

60 לא כן נפעלותו של יצחק אבינו. יצחק אבינו הוא אדם שנפעל על-ידי עליונות שמימית. ביחזקאל מוצאים נפעלות מסוג זה: "ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול, ברוך כבוד ד' ממקומו". יש אדם שנפעל על-ידי דחיפה אלוהית כגון אברהם אבינו שנפעל על-ידי הציווי האלוהי: "לך לך... אל הארץ אשר אראך". לעומת הפעילות הענקית של אברהם אבינו, יצחק אבינו הוא כולו נפעל.

65 נפעלות על-ידי ההנהגה וההשגחה האלוהית היא גדולה מפעילות, אשר כל ערכה הוא אנושי (לעומת הנפעלות, שהיא אלוהית).

70 יצחק אבינו אינו פועל מעצמו אלא ממה שנעשה איתו בדבר ד'. יצחק נפעל על-פי מה שרבונו-של-עולם מסדר. כך במעשה השידוך, כך בברכות וכך בעקידה. יצחק הוא מין צדיק נסתור. מאברהם, הצדיק הגלוי והענק בקידוש השם, נמשכת תעלומה של צדיק נסתור. מתוך-כך יש ליצחק אבינו פנימיות יסודית, כפי שאנו פוגשים במסכת שבת.

קול מבשר חיי שרה:

80 ת. ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כ"ד סה). אמר הרבי רבי בונם וצלה"ה מפרשיסחא, כי כאשר היה אברהם אבינו ע"ה 'רבי', היה מנהיג העולם במדת החסד. והיה ביתו פתוח לרווחה עם ד' פתחים, והיה מכניס האורחים, ונתן להם כל טוב. ועל ידי זה, היה מגלה שמו של הקב"ה הגדול בעולם. אבל יצחק, אחר כן כשנעשה 'רבי' והתחיל לנהוג את העולם, הלך לחנות וקנה יתידות של ברזל וסתם כל הדלתות. והוא הלך לחדר לפניו מחדר, ועסק בתורה ועבודה יומם ולילה. ורוב עבודתו התבודד מבני אדם, וזרק פחד ויראה גדולה לכל חסידיו והמסתופפים בצילו. וכל מי שרצה לבא ולדבר עמו - מרוב הפחד אחזו חיל ורעדו, ועל ידי זה היה מגלה שיש דין ומשפט בעולם. וכל אחד ואחד שראה את צורתו הקדושה היה עושה תשובה באמת. והו הכוונה, וטרא את יצחק, [ו'תרא', מלשון יראה - המב"א], שנפל עליה שפעת יראת שמים ופחד יצחק. ומרוב יראה, ותפול מעל הגמל וגוי, ותקח הצעיף ותתכס. כי מרוב הפחד ויראת שמים לא היתה יכולה למצוא מקום, ותסתיר ותתחבא עצמה. [זכותא דאברהם ונחלי אמונה, חיי שרה דף סו]:

ישעיהו פרק סג

(טו) הִבֵּט מִשָּׁמַיִם וַרְאָה מִזְבֵּל קִדְשֶׁךָ וּתְפָאֲרֶתְךָ אֵיךָ קִנְאֲתֶךָ וּגְבוּרֹתֶךָ הַמִּזֵּן מַעֲיָךְ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הַתְּאֲפִקוּ: (טז) כִּי־אֶתְהָ אֲבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יָדָעוּ וַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִכְיָרוּ אֶתְהָ ד' אֲבִינוּ גְאֻלָּנוּ מֵעוֹלָם שְׁמַךְ: (יז) לְמָה תִתְעַנֶּנּוּ ד' מִדְרָכֶיךָ תִקְשִׁיחַ לְבָבוֹ מִיִּרְאֲתֶךָ שׂוֹב לְמַעַן עֲבֹדֶיךָ שְׂבִיטִי נִחְלַתְךָ:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פט עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. לעתיד לבא יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבונו של עולם - ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בניס, אפשר דבעי רחמי עליהו. אמר ליה: בניך חטאו. - אמר לפניו: רבונו של עולם, ימחו על קדושת שמך. - אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. - אמר לפניו: רבונו של עולם, בני ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קראת להם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך? ועוד, כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם - שבעים שנה. דל עשרין דלא ענשת עליהו - פשו להו חמשיין. דל עשרין וחמשה דלילותא - פשו להו עשרין וחמשה. דל תרתי סרי ופלגא, דצלויי ומיכל ודבית הכסא - פשו להו תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל את כולם - מוטב, ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עליך. ואם תמצא לומר כולם עלי - הא קריבית נפשי קמך. פתחו ואמרו: (כי) אתה אבינו. אמר להם יצחק: עד שאתם מקלסין לי - קלסו להקדוש ברוך הוא, ומחוי להו יצחק הקדוש ברוך הוא בעינייהו. מינד נשאו עיניהם למרום ואומרים אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך.